

Лілія Зарванська

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ МОЛОДІ

В есе автор розмірковує про проблеми формування громадянської свідомості та громадянської позиції молоді.

Ключові слова: громадянська позиція, громадянська свідомість, громадянські якості, громадянське виховання.

Liliya Zarvanska. Formation of civic consciousness and civic attitude of Ukrainian youth.

The essay represents the efforts to analyze problems of the process of formation of civic consciousness of youth and explains its civic attitude towards most important democracy institutes.

Key words: civic attitude, civic consciousness, civic characteristics, civic education.

Після виокремлення України як самостійної держави на політичній мапі світу постало багато проблем, однією з яких є проблема виховання свідомих та активних громадян. Ця проблема стосується працівників освіти, культури, батьків, які виховують дітей, держави, яка формує громадянську позицію та свідомість. Україні потрібні національно свідомі фахівці, які будуть відчувати власну причетність до своєї землі, свого народу, його патріотичних традицій та звичаїв тощо. Особливо важливо, щоб такими рисами володіли вчителі початкової школи, адже саме вони покликані сприяти формуванню активної громадянської позиції у вихованців, висвітлювати власну позицію щодо насущних проблем країни та, як результат, стати прикладом демократичної громадянської свідомості та активної громадської позиції для учнів.

Проблемою формування громадянської свідомості займалися такі вчені: М. Боришевський, О. Вишневський, Т. Дем'янюк, П. Ігнатенко, Н. Косарева, Н. Крицька, Ю. Руденко, К. Чорна; психолого-педагогічні основи громадянського виховання молоді вивчали І. Бех, М. Боришевський, О. Киричук; питання громадянської освіти досліджено в роботах Р. Арцишевського, Т. Грабовської, І. Жадана, І. Тараненка та ін.

В есе, що пропонується увазі читача здійснено аналіз процесу формування громадянської свідомості та громадянської позиції сучасної української молоді.

Формування громадянської позиції – процес не простий і тривалий. І починається він у тому віці, коли в дитини починає формуватися як особистість. Оскільки людина – істота біосоціальна, то в неї, поряд із фізіологічними потребами, є і соціальні, духовні потреби, тобто потреби у спілкуванні, пізнанні навколишнього світу, культурному відтворенні. Дитина засвоює досвід батьків, соціального оточення в процесі спілкування, навчання й виховання, тому формування у неї особистісних соціально-психологічних властивостей, тобто моральних якостей, нахилів, вольових якостей, здібностей, відбувається з того моменту, коли вона починає усвідомлювати себе членом родини, а пізніше – членом колективу, суспільства.

Формування особистості зумовлює необхідність появи в дитини, підлітка життєвої активності, тобто потреби в діяльності відповідно до соціальних норм і очікувань соціуму. І якщо соціальні норми та ціннісні орієнтації починають формуватися в людини в дитячому віці, то постає запитання: а в який же період починає ґрунтуватися громадянська свідомість, що зумовлює зародження почуття громадянської позиції? Відповісти однозначно на це запитання неможливо, оскільки в кожній дитини процес формування особистісних якостей відбувається по-різному: в однієї вже у п'ять-шість років чітко сформованим є розуміння необхідності підпорядковувати свою поведінку вимогам соціального середовища, а в іншій – і в п'ятнадцять років відсутнє почуття відповідальності перед ним.

Однак, можна з упевненістю стверджувати, що початки громадянської свідомості в дитини з'являються тоді, коли вона починає усвідомлювати потребу роботи не тільки те, що їй хочеться, а й те, чого очікує від неї близьке соціальне оточення, а пізніше – соціальні групи, до яких вона вступає у процесі навчання, виховання, трудової діяльності. І саме в цей період її поведінка, як стверджують психологи, починає регулюватися та визначатися «моральними мотивами, почуттям обов'язку, суспільними зобов'язаннями» [3].

І. Бех розглядає ранню юність як період громадянського становлення людини, її соціального самовизначення, активного залучення до громадського життя, формування духовних рис особистості. Вчений вважає, що формування активної життєвої позиції в цьому віці є важливим, оскільки ранній юності властиве зростання самосвідомості.

Він переконаний, що усвідомлення своїх здібностей і можливостей, потреба у звіті про свої вчинки, уявлення про своє місце в житті, усвідомлення себе як особистості пов'язане з інтересом до моральних проблем. Головна риса у свідомості й спрямованості в ранній юності – націленість на майбутнє [1].

Більшість дослідників визначають юнацький вік як основу при формуванні громадянської свідомості особистості. Оскільки це період визнання соціальних відносин і прав особистості, коли людина усвідомлює права й обов'язки власні та інших людей, знаходить своє місце в житті.

Громадянська свідомість у суспільно-історичному плані є продуктом і наслідком соціально-економічних та духовно-культурних процесів. За допомогою певних психологічних механізмів, таких як традиції, звичаї, еталони поведінки тощо, цей феномен не тільки зберігається, а й відтворюється.

Державне життя проймає всі вияви особистості: сприймання, мислення, пам'ять, емоції. Як результат цих процесів, формується громадянська свідомість. Отже, людина з високим рівнем громадянської свідомості відображає й осмислює факти суспільного життя одночасно у двох вимірах: їхній вплив на націю-державу та позначення на особистому житті.

У практичному плані громадянська свідомість – надзвичайно ефективний засіб, що спонукає й активізує державницьку діяльність населення. Тому державні утворення всіх народів у всі часи були зацікавлені у формуванні цієї важливої психологічної риси своїх громадян.

Питання про розуміння громадянської свідомості як базової ціннісної орієнтації відбиває особливості розвитку сучасного суспільства. Виховання патріотизму, формування громадянських якостей, поваги до особистості та прав людини, стійких уявлень про світ, суспільство, державу, основні соціальні зв'язки й відносини, політичні й правові засоби регулювання громадського життя покликані підготувати молодого фахівця до відповідального та осмисленого життя й діяльності в демократичній правовій державі [2, 5].

Феномен громадянської свідомості тісно пов'язаний із поняттям «громадянські якості». Відбувається це тому, що лише свідомий громадянин зі сформованими громадянськими якостями може виявляти власну обмірковану позицію, брати активну участь у громадському житті держави.

Процес формування громадянських якостей особистості – це вид громадянського розвитку особистості. У процесі громадянського виховання формується громадянськість – інтегральна властивість особистості, структурними компонентами якої виступає система громадянських рис, якостей громадянина. Зі свого боку, кожна громадянська риса – складна динамічна система, що містить сукупність правових, патріотичних, національних, морально-етичних та інших якостей і проявів особистості. З урахуванням цього процес формування громадянських рис особистості – процес комплексного громадянського виховання, який об'єднує в собі відповідні однойменні види виховання. Результатом цього процесу є сформованість таких основних громадянських рис, як громадянська свідомість, почуття громадянської гідності, громадянського обов'язку й відповідальності тощо [4].

Отже, формування громадянської свідомості та громадянської позиції є доволі складним та тривалим процесом. Громадянська свідомість показує, наскільки особистість оволоділа світоглядними політичними, громадянськими установками та проявляє стійкість у втіленні їх у життя. Громадянська свідомість передбачає розвинене полікультурне мислення, здібності глибокого осмислення й оцінювання міжнародних подій, правильні тактичні та стратегічні висновки щодо напрямів суспільного й світового розвитку. Саме такими рисами повинні володіти сучасні вчителі початкових класів та намагатись формувати їх у своїх учнях. Етап громадянського становлення є непростим, він починається ще з дитинства, і в кожного відбувається по-різному.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. вид. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Боришевський М. Виховання громадянської свідомості особистості / М. Боришевський // Пед. газ. – 2001. – № 5. – С. 5.
3. Крутецкий В.А. Психология: учебник для учащихся пед. училищ / В.А. Крутецкий. – М.: Просвещение, 1980. – 352 с.
4. Печуркина-Шумейко Л. Виховання громадянськості підростаючого покоління як умова формування громадянського суспільства / Л. Печуркина-Шумейко // Рідна шк. – 2001. – № 4. – С. 6-10.
5. Чорна К. І. Основні проблеми та напрями виховання молодого громадянина незалежної України / К. І. Чорна // Нові технології виховання : зб. наук. ст. – К.: [б. в.], 1995. – С. 28-32.